

Міністерство освіти і науки України
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка
Кафедра соціальної педагогіки та корекційної освіти

“До захисту допускаю”

завідувач кафедри соціальної педагогіки

та корекційної освіти, професор

_____ Т.О. Логвиненко “___” _____ 2025 р.

Консультативна діяльність соціального педагога в закладі

Спеціальність 231 Соціальна робота

Магістерська робота

на здобуття кваліфікації – Магістр з соціальної
роботи за спеціалізацією «Соціальна педагогіка»

Автор роботи: _____ Тарас ТОМ’ЯК

Науковий керівник:

доктор педагогічних наук,

професор _____ Тетяна ЛОГВИНЕНКО

Дрогобич, 2025

Анотація

У магістерській роботі досліджено теоретичні засади, зміст та особливості консультативної діяльності соціального педагога в закладі загальної середньої освіти. Проаналізовано сутність понять «консультування» та «соціально-педагогічне консультування», охарактеризовано принципи, функції, види та форми консультативної роботи. Значну увагу приділено індивідуальному консультуванню як важливому напрямку професійної діяльності соціального педагога в роботі з різними категоріями учнів.

У практичній частині роботи проведено діагностичне дослідження рівня поінформованості та потреб учнів, батьків і педагогів щодо консультативної підтримки; здійснено аналіз досвіду роботи соціального педагога та виявлено проблеми, що перешкоджають ефективному здійсненню консультування. На основі результатів дослідження розроблено рекомендації щодо вдосконалення консультативної діяльності соціального педагога, що включають удосконалення системи планування, розширення методичного забезпечення, використання інноваційних технологій, активізацію міжвідомчої взаємодії та формування безпечного й підтримувального освітнього середовища.

Ключові слова: соціальний педагог, консультування, соціально-педагогічна діяльність, консультативна допомога, учні, батьки, профілактика, індивідуальне консультування.

Abstract

The thesis examines the theoretical foundations, content, and specific features of the social pedagogue's counseling activities in general secondary education institutions. The study analyzes the concepts of «counselling», «socio-pedagogical counselling» and outlines the principles, functions, types, and forms of counseling work. Particular attention is given to individual counseling as a key component of

the social pedagogue's professional activity in working with various categories of students.

The practical part includes a diagnostic study of students', parents', and teachers' awareness and needs regarding socio-pedagogical support. The experience of the social pedagogues' counseling work is analyzed, and major problems hindering counseling effectiveness are identified. Based on the findings, recommendations for improving the counseling activity are proposed, including enhancements in planning, the development of methodological support, the use of innovative technologies, strengthening interagency cooperation, and creating a safe and supportive educational environment.

Keywords: social pedagogue, counseling, socio-pedagogical activity, consultative support, students, parents, prevention, individual counseling.

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ	9
1.1. Суть поняття «консультування», «соціально-педагогічне консультування» в сучасних наукових джерелах.....	9
1.2. Принципи, функції та завдання соціально-педагогічного консультування	13
1.3. Класифікація видів соціально-педагогічного консультування.....	23
Висновки до першого розділу	27
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИКА ЗДІЙСНЕННЯ КОНСУЛЬТАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	30
2.1. Особливості консультативної діяльності соціального педагога.....	30
2.2. Індивідуальне соціально-педагогічне консультування в роботі з різними категоріями учнів.....	34
2.3. Досвід консультативної діяльності та шляхи її удосконалення (результати емпіричного дослідження).....	40
Висновки до другого розділу	48
ВИСНОВКИ	51
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	54
ДОДАТКИ	60

ВСТУП

Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується значними соціальними, економічними та культурними змінами, що зумовлюють нові вимоги до організації освітнього процесу та підтримки учнівської молоді. Зростання психологічного навантаження на дітей і підлітків, збільшення кількості випадків шкільної дезадаптації, булінгу, сімейних конфліктів і проблем міжособистісної комунікації актуалізують потребу в посиленні соціально-педагогічної підтримки в закладі загальної середньої освіти. За таких умов особливого значення набуває консультативна діяльність соціального педагога, спрямована на виявлення, профілактику та подолання різноманітних соціально-психологічних труднощів учнів, формування в них позитивної мотивації, стресостійкості та навичок конструктивної поведінки.

Питання консультативної і профілактичної роботи з дітьми, молоддю та дорослими аналізуються в наукових працях дослідників. В останні роки в дослідження розкривались різні аспекти проблеми консультативної діяльності. В дослідженнях вітчизняних науковців підкреслюється важливість консультативної діяльності, зокрема у закладах загальної середньої освіти, де цю функцію покликаний виконувати соціальний педагог.

Підтвердженням важливості цього виду соціально-педагогічної роботи є і той факт, що одним із останніх рішень щодо перегляду назв галузей знань в спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців, які працюють в соціальній сфері назву спеціальності було змінено з **«Соціальна робота»** на **«Соціальна робота та консультування»**. Це переконливо засвідчує яку важливу роль має відігравати консультативна діяльність у розв'язанні складних соціальних проблем які існують у нашому суспільстві сьогодні.

У межах реалізації Концепції Нової української школи консультативна функція соціального педагога стає ключовим компонентом забезпечення безпечного, інклюзивного та розвивального освітнього середовища.

Ефективне консультування сприяє налагодженню партнерської взаємодії між школою, родиною та соціальними інституціями, підвищує рівень психологічного благополуччя учнів, допомагає у профілактиці конфліктів і девіантної поведінки, підтримує дітей з особливими освітніми потребами. Таким чином, дослідження консультативної діяльності соціального педагога є актуальним та відповідає сучасним потребам освітньої практики та запитам суспільства. З огляду на це для виконання магістерського дослідження обрано тему: **«Консультативна діяльність соціального педагога в закладі загальної середньої освіти».**

Мета дослідження: проаналізувати зміст, особливості, форми та методи консультативної діяльності соціального педагога в закладі загальної середньої освіти та обґрунтувати педагогічні умови підвищення її ефективності в сучасних умовах.

Об'єкт дослідження: консультативна діяльність соціального педагога в закладі загальної середньої освіти.

Предмет дослідження: зміст, форми, методи і види консультування в діяльності соціального педагога закладу загальної середньої освіти.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати теоретичні підходи до визначення сутності консультативної діяльності соціального педагога.

2. Розкрити зміст, напрями та функції консультативної роботи в закладі загальної середньої освіти.

3. Розкрити особливості консультативної діяльності соціального педагога.

4. Визначити труднощі та проблеми, що виникають у процесі консультування в школі та розробити рекомендації щодо підвищення ефективності консультативної діяльності соціального педагога.

Апробація результатів дослідження. Матеріали дослідження пройшли апробацію на Всеукраїнській науково-практичній конференції та

опубліковані у тезах доповіді на тему: «Методи підтримки дітей з особливими освітніми потребами у закладах загальної середньої освіти» у збірнику матеріалів конференції «Соціальна робота та інклюзивна освіта: синергія досвіду та новацій» (м. Дрогобич, 24 квітня 2025 року). Дрогобич: ДДПУ імені І. Франка, 2025.

Структура магістерської роботи. Магістерська робота складається зі вступу, 2 розділів (6 параграфів), висновків до них і загальних висновків, а також списку використаної літератури (53 джерела) та додатків. Загальний обсяг роботи становить 65 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ

1.1. Суть поняття «консультування», «соціально-педагогічне консультування» в сучасних наукових джерелах

У сучасній психолого-педагогічній літературі поняття «консультування» трактується як спеціально організований процес професійної взаємодії між фахівцем і особою (чи групою осіб), яка потребує підтримки у вирішенні життєво важливих питань.

Дослідники підкреслюють, що консультування є не лише процесом передачі інформації або надання порад, а насамперед – допомоги клієнту у пошуку власних рішень, усвідомленні проблем та шляхів їх подолання (К. Роджерс, А. Маслоу).

Вітчизняні науковці присвячують свої дослідження різним аспектам соціально-педагогічної консультативної діяльності аналізуючи такі питання, як : особливості консультативної діяльності соціального педагога у школі (Дяченко Л., 2020) [9]; оптимізація консультативної діяльності соціального педагога (Гапончук О., 2017) [6]; соціально-педагогічне консультування в роботі з батьками (Ковальчук І., 2022) [17]; консультування випускників шкіл-інтернатів у роботі соціального педагога (Краснова Н., 2021) [21]; роль соціально-педагогічного консультування у роботі з підлітками із сімей трудових мігрантів (Лизун І., 2012) [28]; консультативна діяльність соціального педагога з педагогічним колективом школи (Неїжпапа Л., Гаврилюк С., 2016) [35]; сутність та види консультування в соціально-педагогічній діяльності (Пожидаєва О., 2012) [40] та багато інших.

Однак, не зважаючи на суттєву кількість наукових досліджень та їх різноаспектність, слід зазначити, що в останні роки тематика таких публікацій зменшилась. У них недостатньо аналізуються випадки і досвід

консультування осіб, які опинились у складних життєвих обставинах, стали жертвами жорстокого поводження, опинились в умовах окупації або одержали статус внутрішньо переміщеної особам або опинились в іншій складній життєвій ситуації як приміром втрата рідної людини тощо.

В своїх працях науковці дають визначення суті ключових понять. Щодо терміна консультування, яке є ключовим у нашому дослідження, то за визначенням Н Заверіко, консультування – це «вид соціальної роботи, в ході якої спеціаліст соціальної роботи допомагає клієнту вивчити і зрозуміти суть існуючої проблеми і запропонувати різноманітні варіанти, котрі можуть бути використані для їх вирішення» [13, с. 60].

А. Капська визначає консультування в соціально-педагогічній діяльності як вид соціальної послуги клієнту. Консультативні послуги, на її думку, мають сприяти поліпшенню взаємин клієнта з соціальним середовищем, створенню психологічного комфорту в соціумі [15].

Л. Карамушка розглядає консультування як специфічний вид соціально-психологічної допомоги, орієнтованої на зміну поведінки, установок, емоційного стану та соціальної взаємодії особистості [16].

Узагальнюючи різні наукові підходи, можна виділити ключові характеристики консультування як процесу:

- двостороння професійна взаємодія, спрямована на підтримку клієнта;
- добровільність участі та усвідомлене звернення за допомогою або прийняття її;
- орієнтація на розвиток особистісних ресурсів та компетентностей;
- зміна поведінкових стратегій, емоційного стану або соціальних взаємодій;
- партнерський характер взаємин консультанта й клієнта.

Особливої уваги потребує трактування поняття «соціально-педагогічне консультування». У науковій літературі воно визначається як вид діяльності

соціального педагога, спрямований на надання соціально-педагогічної підтримки, допомоги та рекомендацій учням, батькам і педагогам з метою вирішення проблем виховання, навчання, соціалізації та міжособистісної взаємодії.

Деякі вчені розглядають консультативну діяльність соціального педагога як один із напрямів його роботи в навчальному закладі. Так, Н.П. Краснова зазначає, що соціально-педагогічне консультування – це «мисленнєва побудова варіанта рішення проблеми педагогічними засобами» [11, с. 80].

А. Капська та Т. Федорченко підкреслюють, що соціально-педагогічне консультування має комплексний характер, оскільки поєднує елементи педагогічного впливу, психологічної підтримки, соціальної допомоги та превентивної роботи. Воно спрямоване не лише на розв'язання ситуативної проблеми, а й на попередження її повторення, підвищення адаптаційних здібностей особистості, розвиток її соціальних компетентностей [15; 47].

Згідно з науковими підходами О. Безпалько та Л. Міщик соціально-педагогічне консультування – це технологія професійної діяльності, яка передбачає:

- діагностику соціально-педагогічної проблеми;
- визначення причин і чинників, що її обумовлюють;
- надання рекомендацій щодо створення умов для гармонійного розвитку дитини;
- сприяння конструктивному вирішенню конфліктних або кризових ситуацій;
- координацію взаємодії між учасниками освітнього процесу;
- залучення соціальних ресурсів і служб для підтримки дитини чи сім'ї [2; 31].

С. Я. Харченко у навчальному посібнику «Соціально-педагогічне консультування» розглядає консультування батьків молодших школярів,

підлітків, старшокласників як складову частину сімейного консультування [48, с. 224 – 265].

Науковець В. В. Костіна розкриває суть соціально-педагогічного консультування як процес проведення консультацій для батьків і педагогів про надання потрібної інформації щодо особливостей виховання обдарованих учнів [20, с. 22].

Л. Завацька виділяє в соціально-педагогічній діяльності особливий вид консультування – соціальне консультування, пояснюючи, що це технологія надання соціальної допомоги шляхом цілеспрямованого інформаційного впливу на людину чи малу групу з метою їх соціалізації, відновлення і оптимізації соціальних функцій, орієнтирів, розробки соціальних норм спілкування [12, с. 60 – 61].

Таким чином, сутність консультування як одного із напрямів професійної діяльності соціального педагога полягає у наданні допомоги особам, які мають різні проблеми, задля їхньої соціалізації, встановлення і оптимізації їх соціальних функцій, вирішення конфліктів і засвоєння соціальних норм спілкування в суспільстві.

Соціально-педагогічне консультування має чітко окреслені особливості, які вирізняють його серед інших видів консультування. Для нього найбільш типовими є такі сутнісні характеристики: соціальна спрямованість, педагогічна зорієнтованість, комплексність впливу та профілактичний характер.

Соціальна спрямованість соціально-педагогічного консультування проявляється через акцент на взаємодії особистості з суспільством, мікросоціумом, родиною, шкільним середовищем.

Педагогічна орієнтованість полягає у здійсненні допомоги у вирішенні проблем виховання, навчання, формування цінностей і соціальних норм.

Комплексність впливу реалізується шляхом поєднання діагностичних, корекційних, інформаційних і координаційних функцій.

Профілактичний характер консультування передбачає попередження (запобігання) проявів соціальної дезадаптації, девіацій та конфліктів.

Ще однією характеристикою процесу соціально-педагогічного консультування є партнерська взаємодія між соціальним педагогом, учнем, батьками, учителями та іншими суб'єктами соціального оточення.

Узагальнюючи підходи сучасних дослідників (А. Капська, І. Зверева, Л. Н. Заверико), соціально-педагогічне консультування можна визначити як професійну діяльність, спрямовану на створення умов для успішної соціалізації, адаптації та розвитку дитини шляхом надання індивідуальних або групових консультацій, спрямованих на розв'язання соціально-педагогічних проблем і підвищення соціальної компетентності всіх учасників освітнього процесу [15; 14; 13].

Отже, сучасні наукові джерела розглядають соціально-педагогічне консультування як невід'ємну складову професійної діяльності соціального педагога, що передбачає не лише інформаційно-порадницьку підтримку, а комплексний, системний і превентивний вплив, спрямований на гармонізацію стосунків у соціальному середовищі учня та створення умов для його всебічного розвитку.

1.2. Принципи, функції та завдання соціально-педагогічного консультування

Соціально-педагогічне консультування є важливим напрямом професійної діяльності соціального педагога, у процесі якого здійснюється соціально-педагогічна підтримка учнів, батьків і педагогів у процесі вирішення соціально-педагогічних, психологічних, виховних та освітніх проблем.

Ефективність консультування визначається рівнем професійної підготовки фахівця, а також дотриманням у своїй діяльності низки

принципів, що регулюють зміст і форми взаємодії консультанта та клієнта (у нашому випадку – вчителя і учня), а також правильним вибором виду консультування відповідно до специфіки проблеми.

Принципи соціально-педагогічного консультування відіграють роль фундаментальних засад організації всього консультативного процесу. У сучасній соціально-педагогічній науці (О. Безпалько, Н. Заверіко, Л. Міщик, С. Харченко) виділяють такі основні принципи, дотримання яких забезпечує результативність консультативної діяльності соціального педагога: гуманізму, добровільності, конфіденційності, системності, індивідуального підходу, компетентності, партнерської взаємодії, опори на потенціал дитини та її сильні сторони [2; 13; 31; 49].

Принцип гуманізму передбачає повагу до особистості дитини, визнання її унікальності, цінності та права на власну думку. Консультант має створювати атмосферу довіри, підтримки та психологічного комфорту.

Принцип добровільності визначає, що участь у консультації має бути усвідомленою і добровільною. Жоден учень чи батько не може бути змушений до консультування; лише в умовах вільного вибору може бути забезпечено відкритий діалог.

Принцип конфіденційності вимагає від фахівця забезпечити конфіденційність (нерозголошення) всієї інформації, отриманої під час консультування. Вона не підлягає розголошенню без згоди клієнта, окрім випадків, коли йдеться про загрозу життю чи здоров'ю дитини. Дотримання конфіденційності є важливою умовою формування довіри між учасниками консультативного процесу.

Принцип індивідуального підходу зобов'язує соціального педагога під час консультування враховувати вік, психологічні особливості, життєві обставини та індивідуальні потреби дитини та її родини. Консультація завжди має бути зорієнтована на конкретну життєву ситуацію.

Принцип системності передбачає розгляд і вирішення проблеми в контексті всієї соціальної ситуації розвитку, врахування стану взаємин дитини в сім'ї, школі, серед однолітків. Рішення мають бути структурно взаємопов'язані між собою і спрямовані на довготривалу позитивну зміну.

Принцип партнерської взаємодії вимагає, що консультування має ґрунтуватися на суб'єкт-суб'єктних відносинах. Учень, батьки та педагог повинні виступати активними учасниками процесу, а не пасивними отримувачами порад.

Принцип компетентності визначає, що соціальний педагог має володіти сучасними методами консультування, знати законодавство, психологію розвитку, педагогіку, основи комунікації. Консультації мають ґрунтуватися на професійних знаннях та етиці.

Принцип опори на потенціал дитини передбачає, що основою консультування є розвиток внутрішніх ресурсів особистості, її здатності до самостійного вирішення труднощів, формування позитивної самооцінки та відповідальності.

Принцип профілактичної спрямованості визначає, що консультації мають не лише вирішувати проблему, а й запобігати її повторенню, формувати готовність дитини до безпечної та конструктивної поведінки в майбутньому.

Консультативна діяльність соціального педагога в закладі загальної середньої освіти має чітко визначені завдання, які спрямовані на забезпечення оптимального соціального розвитку дитини, розв'язання проблем її навчання, виховання та міжособистісної взаємодії.

Провідні науковці (А. Капська, І. Зверева, О. Безпалько, Т. Федорченко, Л. Міщик) відзначають, що система завдань консультування охоплює діагностичний, корекційно-розвивальний, профілактичний, інформаційний та посередницько-координаційний напрями діяльності [15; 14; 2; 47; 31].

Основними завданнями консультативної діяльності соціального педагога є : діагностика соціально-педагогічних проблем і потреб учнів; надання кваліфікованої допомоги та підтримки учням, батькам і педагогам; профілактика соціальної дезадаптації та девіантної поведінки; сприяння розвитку соціальних компетентностей учнів; інформаційно-просвітницька діяльність; посередництво та координація взаємодії між учасниками освітнього процесу; сприяння та практична допомога у створенні умов безпечного освітнього середовища.

Зупинимось на розгляді кожного із цих завдань більш детально.

Здійснення діагностики соціально-педагогічних проблем і потреб учнів передбачає, що соціальний педагог має визначити причини та чинники, що зумовлюють виникнення труднощів у навчанні, відхилення від загальноприйнятих норм у поведінці школяра, спілкуванні чи сімейних стосунках.

Діагностика передбачає:

- виявлення індивідуальних особливостей дитини;
- аналіз умов сімейного виховання;
- визначення рівня адаптації в шкільному середовищі;
- виявлення дітей «групи ризику» або тих, що перебувають у складних життєвих обставинах [31].

Надання кваліфікованої допомоги та підтримки учням, батькам і педагогам. Для ефективного надання кваліфікованої допомоги та підтримки учням, батькам і вчителям соціальний педагог має володіти належним обсягом знань, умінь та навичок і компетентностей у питаннях взаємодії та спільної діяльності, налагодження довірливих, демократичних стосунків. Адже головним завданням цього напряму соціально-педагогічного консультування є формування в учнів умінь і навичок конструктивного вирішення особистісних, навчальних і міжособистісних проблем, а також

надання рекомендацій батькам та педагогам щодо ефективних форм виховного впливу. Цей вид консультування передбачає:

- допомогу в подоланні психологічних бар'єрів, тривожності, конфліктних ситуацій;
- сприяння адаптації нових учнів, дітей з числа внутрішньо переміщених осіб або дітей з ООП;
- консультування батьків щодо питань навчання і виховання дітей;
- консультування педагогів з питань налагодження взаємодії з учнями, батьками, вчителями [28; 42].

Профілактика соціальної дезадаптації та девіантної поведінки є також важливим напрямом і завданням роботи соціального педагога, оскільки його мета – запобігання виникненню негативних явищ у середовищі учнівської молоді, таких як булінг, агресія, пропуски занять, проявів різних видів узалежнень. Соціальний педагог зобов'язаний:

- проводити з учнями превентивні бесіди, тренінги;
- формувати в учнів навички безпечної поведінки;
- виявляти та зменшувати або усувати чинники проявів ризикованої поведінки;
- координувати роботу педагогів з батьками та соціальними службами, якщо проблема виходить за межі школи [3; 28].

Сприяння розвитку соціальних компетентностей учнів передбачає, що консультативна соціально-педагогічна діяльність має спрямовуватись на формування у дітей позитивних навичок комунікації, саморегуляції, відповідальності, здатності до співпраці. Це забезпечується за допомогою:

- розвитку емоційного інтелекту учнів;
- навчання конструктивному вирішенню конфліктів;
- формування вміння керувати власними емоціями;
- підтримки позитивної самооцінки та мотивації до успіху.

Інформаційно-просвітницький напрям роботи соціального педагога передбачає інформування учнів, педагогів і батьків з питань:

- прав дитини;
- характеру діяльності та можливостей соціальних служб;
- шляхів подолання стресу;
- способів організації здорового способу життя;
- особливостей розвитку дітей різного віку [27].

Особливо актуальним є інформування про ризики в інтернет-середовищі, безпеку в соціальних мережах, попередження кібербулінгу.

Реалізація завдання щодо здійснення посередництва та координації взаємодії між учасниками освітнього процесу обумовлює виконання соціальним педагогом ролі медіатора у вирішенні конфліктних ситуацій, суперечок між учнями, педагогами та батьками. Завдання консультативної діяльності з цього напрямку включають:

- налагодження партнерських стосунків між сім'єю і школою;
- координацію дій фахівців (психолога, логопеда, адміністрації, медпрацівників);
- залучення зовнішніх служб у разі необхідності (служба у справах дітей, центри соціальних служб та ін.).

Забезпечення підвищення педагогічної компетентності батьків і педагогів входить також до кола професійних завдань соціального педагога як консультанта і спрямовує його на розвиток компетентностей дорослих у сфері виховання та взаємодії з дитиною. Складовими частинами виконання цього завдання є:

- формування у батьків адекватних виховних стратегій;
- ознайомлення педагогів з ефективними формами роботи з різними категоріями учнів;
- сприяння упровадженню інклюзивних та гуманістичних підходів у навчально-виховний процес .

Важливим завданням консультування є створення безпечного освітнього середовища для всіх учасників освітнього процесу – учнів, педагогів, батьків. Соціальний педагог має забезпечити психологічну та соціальну безпеку учнів, що включає:

- профілактику булінгу;
- індивідуальну роботу з жертвами та ініціаторами конфліктів;
- моніторинг соціально-психологічного клімату в класах;
- запровадження програм безпечної поведінки та толерантності [46].

Поряд із формуванням завдань соціального педагога як консультанта, який надає необхідну допомогу і підтримку учням вчителям і батькам дітей, в теорії соціально-педагогічної діяльності дослідники визначають його функції, що продиктовані потребою реалізації завдань. Отже, консультативна діяльність включає низку функцій, які визначають зміст, форми та напрями роботи фахівця та є шляхом їх реалізації.

Науковці (А. Капська, І. Зверева, Л. Волинець, О. Безпалько, С. Харченко) підкреслюють, що функціональна структура консультування охоплює діагностичний, інформаційний, корекційно-розвивальний, профілактичний, посередницько-координаційний та прогностичний компоненти. Основні функції консультативної діяльності соціального педагога розглянемо детальніше.

Діагностична функція є вихідним етапом консультативної роботи. Її зміст полягає у виявленні соціально-педагогічних проблем, причин їх виникнення та особливостей прояву у конкретної дитини. Соціальний педагог:

- аналізує умови навчання й виховання;
- визначає рівень адаптації учня до школи;
- досліджує соціальні взаємини, мікросоціальні умови життя;
- ідентифікує дітей «групи ризику» та тих, що потребують додаткової підтримки;

- використовує методи спостереження, бесіди, анкетування, соціометрії.

Діагностична функція є базовою, оскільки від правильного визначення проблеми залежить ефективність усієї подальшої роботи.

Інформаційна (просвітницька) функція передбачає забезпечення учасників освітнього процесу необхідною інформацією щодо:

- особливостей вікового та психосоціального розвитку дитини;
- прав дитини та механізмів їх реалізації;
- шляхів подолання труднощів у навчанні та поведінці;
- можливостей соціальних служб та корисних ресурсів;
- профілактики ризикованої поведінки;
- інклюзивних підходів до навчання дітей з особливими освітніми потребами (ООП) [17; 26; 36].

Інформаційна функція спрямована на підвищення педагогічної культури батьків і професійної компетентності педагогів, а також на розширення знань учнів про власні можливості та способи конструктивної поведінки.

Профілактична функція є однією з ключових у консультативній діяльності соціального педагога. Вона охоплює заходи, спрямовані на запобігання:

- соціальній дезадаптації;
- булінгу та конфліктним ситуаціям;
- правопорушенням та девіантній поведінці;
- шкільній тривожності, стресам, емоційному вигоранню;
- сімейним конфліктам та насильству;
- залежностям (алкогольним, тютюновим, наркотичним, інтернет-залежності).

Здійснення профілактичної функції включає тренінги, лекції, бесіди, інформаційні кампанії та індивідуальну роботу з дітьми «групи ризику».

Корекційно-розвивальна функція спрямована на подолання або зменшення соціально-психологічних труднощів, розвиток соціальних навичок учнів, формування конструктивних моделей поведінки. Реалізуючи цю функцію соціальний педагог:

- допомагає учням змінити негативні поведінкові установки;
- сприяє розвитку в учнів емоційної стабільності та впевненості;
- проводить корекційні заняття з дітьми, які мають труднощі у спілкуванні;
- забезпечує розвиток навичок саморегуляції, співпраці, вирішення конфліктів.

Корекційно-розвивальна функція особливо актуальна для дітей з ООП, учнів із підвищеним рівнем тривожності, заниженою самооцінкою або агресивними тенденціями.

Медіаційна (або посередницька) функція передбачає що соціальний педагог виступає посередником між усіма учасниками освітнього процесу, сприяючи гармонізації взаємодії, конструктивному вирішенню конфліктів і налагодженню партнерських стосунків. Реалізація медіаційної функції забезпечує:

- допомогу у врегулюванні конфліктів між учнями;
- посередництво у складних ситуаціях між учнем і вчителем;
- залучення сім'ї до співпраці з школою;
- координацію діяльності соціальних і психологічних служб.

Ця функція має велике значення у профілактиці булінгу та створенні безпечного освітнього середовища [24; 29].

Координаційна функція полягає к тому, що соціальний педагог координує взаємодію між різними структурами, залученими до виховання та соціального захисту дитини. Здійснюючи координаційну функцію соціальний педагог забезпечує:

- організацію співпраці з психологом, медичними працівниками, класними керівниками;
- взаємодію з центрами соціальних служб, службою у справах дітей, ювенальною превенцією;
- скерування сімей або дітей до відповідних державних чи громадських організацій для отримання додаткової допомоги.

Координаційна робота зазвичай потребує чіткої комунікації, розуміння соціальної ситуації дитини та знання ресурсів громади [6; 24; 35].

Прогностична (або аналітична) функція передбачає, що соціальний педагог аналізує отримані дані та робить висновки щодо можливих змін у поведінці, розвитку чи соціальних взаєминах дитини. Виконання прогностичної функції дозволяє:

- передбачити ризики розвитку негативних тенденцій;
- спрогнозувати динаміку адаптації учня;
- планувати індивідуальні або групові програми підтримки;
- своєчасно втручатися для запобігання кризовим ситуаціям.

Отже, розглянувши та проаналізувавши принципи, функції та завдання діяльності соціального педагога ми можемо зробити висновок про те, що консультативна соціально-педагогічна діяльність передбачає виконання низки педагогічних завдань, спрямованих на надання допомоги громадянам, які опинились в складній ситуації та потребують консультативної допомоги і підтримки.

Реалізація завдань здійснюється через виконання певних професійних функцій, які поетапно наближають до досягнення мети і виконання конкретного завдання та передбачає дотримання і реалізацію принципів соціально-педагогічної діяльності.

Здійснення соціально-педагогічної роботи являє собою чітку систему дій, спрямовану на забезпечення соціально-педагогічного супроводу осіб, надання їм, за потреби, необхідної консультативної допомоги.

1.3. Класифікація видів соціально-педагогічного консультування

Велика кількість різнопланових завдань і функцій, які виконуються за допомогою надання консультативних послуг, різноплановість характеристик самого процесу консультативної діяльності, різноманітність підходів до розгляду явища консультативної діяльності зумовили необхідність класифікації консультацій як організаційної форми надання допомоги отримувачу цієї послуги.

Зупинимось більш детально на характеристиці існуючих на сьогоднішній день підходів до класифікації різних видів та форм соціально-педагогічного консультування.

У наукових дослідженнях соціально-педагогічне консультування розглядається як багатовимірний процес, що включає різні форми, види та технології роботи з учнями, батьками й педагогами. Вчені (А. Капська, І. Зверева, О. Безпалько, Т. Федорченко) [15; 13; 2; 47] підкреслюють, що класифікація соціально-педагогічного консультування має комплексний характер і залежить від багатьох чинників і критеріїв: мети, тривалості, змістового наповнення, способу взаємодії, суб'єктів консультування та соціальної ситуації розвитку. Єдина класифікація, як і єдине визначення суті поняття консультування не існує. Однак є багато дуже близьких за поясненням суті визначень цього терміну.

Класифікація видів консультування також представлена різними підходами дослідників у залежності від показника чи критерію, за яким її здійснюють. Так, у наукових джерелах дослідники пропонують класифікацію «консультування» за такими характеристиками:

- змістом і спрямованістю;
- формою організації взаємодії;
- способом організації консультування;
- тривалістю та глибиною роботи;
- суб'єктом консультування;

- специфічними формами соціально-педагогічного консультування [40; 48].

За змістом і спрямованістю розрізняють педагогічне, психолого-педагогічне, соціально-правове, соціально-побутове консультування. До цієї класифікаційної групи також відносять консультування з питань інклюзивної освіти та з профілактики девіантної поведінки.

Наприклад *педагогічне консультування* спрямоване на вирішення питань виховання, навчання, поведінки дітей, оптимізації взаємодії вчителя та учня, формування позитивного шкільного клімату.

Психолого-педагогічне консультування поєднує психолого-емоційну підтримку з педагогічними рекомендаціями; допомагає у випадках виникнення необхідності подоланні тривоги, чи адаптаційних труднощів, а також конфліктів.

Соціально-правове – передбачає інформування про права дитини, адміністративні та юридичні аспекти захисту прав та інтересів учнів, вирішення сімейних чи соціальних конфліктів.

Соціально-побутове стосується питань організації дозвілля, соціальних умов життя дитини, вимог до умов навчання, а також питань взаємодії з соціальними службами тощо.

Консультування з питань профілактики девіантної поведінки охоплює роботу з дітьми групи ризику, проблеми булінгу, розглядає випадки прояву агресії, зловживання психоактивними речовинами, пропусків занять тощо.

Консультування з питань інклюзивної освіти передбачає надання допомоги батькам і педагогам у розумінні потреб дітей з особливими освітніми потребами (ООП), усунення труднощів у процесі адаптації дитини, допомоги у розробці індивідуальної програми розвитку учня, створення команди психолого-педагогічного і соціального супроводу навчання учня з ООП в умовах інклюзії [39].

За формою організації взаємодії всі консультації поділяються на індивідуальні та групові, сімейні та міжвідомчі види консультування.

Індивідуальне консультування проводиться з однією особою (учнем, батьком або мамою, педагогом). Індивідуальна форма консультування дозволяє детально вивчити проблему, забезпечити конфіденційність та сформувати персоналізовані (індивідуальні) рекомендації.

Групове консультування організовується для групи учнів, учителів або батьків учнів. Переважно цей вид консультування застосовується під час обговорення спільних проблем, формування навичок комунікації або тренінгової роботи.

Сімейне консультування передбачає взаємодію з усіма членами родини щодо усунення виховних труднощів, вирішення конфліктів або надання допомоги у питаннях розвитку дитини.

Міжвідомче консультування реалізується у співпраці з психологом, медичними працівниками, представниками соціальних служб, фахівцями служби у справах дітей тощо, особливо у випадках коли виникають складні, комплексні проблеми [24].

За способом організації консультування поділяється на очне (пряме) консультування, дистанційне та комбіноване.

Очне (пряме) консультування відбувається у форматі персональної зустрічі. Цей вид консультування є найбільш поширеним видом у шкільній практиці.

Дистанційне консультування здійснюється через телефон, електронну пошту, соціальні мережі, онлайн-платформи. Такий вид консультативної допомоги є особливо актуальним в умовах воєнного стану, дистанційного навчання або для сімей, які опинились у складних життєвих обставинах.

Комбіноване консультування поєднує очні й дистанційні форми та дозволяє підтримувати постійність взаємодії.

За тривалістю та глибиною роботи консультації поділяють на разові (або експрес-консультування), короткострокові та довгострокові форми консультування.

Експрес-консультування (або разова консультація) здійснюється у випадку чітко окресленої, ситуативної проблеми; триває короткий час і завершується рекомендаціями.

Короткострокове консультування передбачає від 2 до 5 зустрічей. У цьому випадку консультант працює над проблемою, що потребує аналізу причин та вироблення конкретних стратегій поведінки.

Довгострокове консультування є продовженим у часі та застосовується для дітей із системними соціально-психологічними труднощами, у випадку сімейних криз, необхідності раннього втручання або ранньої профілактики девіацій [31].

За суб'єктом надання допомоги консультування розрізняють за особами на яких воно спрямоване – учнів, батьків або їх законних представників, педагогів, представників адміністрації навчального закладу та ін.

З учнями консультативна робота спрямовується на подолання труднощів із адаптації, у навчанні або спілкуванні з однолітками, членами родини, під час самооцінки або у процесі професійного самовизначення.

З батьками (або законними представниками) консультативна допомога надається для вирішення виховних проблем, покращення дитячо-батьківських стосунків, у профілактиці конфліктів.

З педагогами проводяться консультації щодо вибору ефективних педагогічних стратегій і методик корекційної виховної діяльності, роботи з дітьми з особливими освітніми потребами (ООП), а також для профілактики негативних проявів у поведінці учнів (булінгу, пропусків уроків, порушення норм поведінки тощо), для налагодження взаємодії з родинами.

Адміністрація школи одержує консультації з порадами щодо формування безпечного освітнього середовища, налагодження командної взаємодії, реалізації соціально-педагогічних програм, використання в управлінській діяльності інноваційних технологій.

За специфічними формами соціально-педагогічного консультування у практиці соціального педагога виокремлюють тренінгове консультування, кризове консультування, медіативне консультування, профорієнтаційне консультування, коучинг-консультування.

Тренінгове консультування передбачає розвиток комунікативних та соціальних навичок.

Кризове – здійснюється з метою надання психологічної допомоги у випадку втрати близької людини або у випадках жорстокого поведіння чи переживання особою сильного стресу тощо.

Медіативне консультування спрямовано на допомогу у конфліктній ситуації між учнями або між учнем і педагогом.

Профорієнтаційне – передбачає надання допомоги у формуванні траєкторії професійного вибору.

Коучинг-консультування здійснює підтримку особистісного розвитку, мотивації, самоконтролю[4; 12; 17; 23] .

Отже з цих характеристик та варіантів класифікацій консультативної діяльності можемо зробити висновок, що консультування має широкі можливості у наданні підтримки та допомоги у різних життєвих ситуаціях і складних випадках. У соціального педагога є значний консультативний інструментарій, який він може використовувати якщо виникає потреба у наданні консультаційної допомоги школяреві чи іншій особі у складній життєвій ситуації.

Висновки до першого розділу

Консультативна соціально-педагогічна діяльність будується на принципах, що відповідають її гуманістичній спрямованості, а саме: соціального розвитку людини через інтегрованість в мікросередовище; емпатійності; особистісно-орієнтованого підходу; толерантності; конфіденційності; корекції і реабілітації при особистісному вирішенні життєво важливих завдань.

Консультативна діяльність соціального педагога виконує широкий спектр функцій, які забезпечують комплексний підхід до підтримки учнів, їхніх батьків та педагогів. Системність, партнерський характер взаємодії, спрямованість на розвиток особистості та профілактику негативних явищ є визначальними характеристиками цієї діяльності. Ефективна реалізація функцій консультування сприяє створенню безпечного, інклюзивного та сприятливого освітнього середовища, у якому кожна дитина має можливість для успішного розвитку та соціальної адаптації.

Завдання консультативної діяльності соціального педагога охоплюють широкий спектр напрямів: від діагностики й профілактики до підтримки, медіації та просвіти. Вони спрямовані на створення умов для успішної соціалізації дитини, розвиток її особистісного потенціалу, формування безпечного шкільного середовища та конструктивної взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу.

Класифікація видів соціально-педагогічного консультування свідчить про його багатогранність та комплексність. Ефективність консультування залежить від правильного вибору форми взаємодії, адекватного врахування вікових, психологічних характеристик дитини, рівня її соціалізації та конкретних умов освітнього середовища. Різноманітність видів консультування дає змогу забезпечити індивідуальний підхід та створити оптимальні умови для успішного вирішення соціально-педагогічних проблем учнів.

Принципи, функції та види соціально-педагогічного консультування визначають його зміст та організацію у діяльності соціального педагога. Дотримання принципів гуманізму, конфіденційності, системності та індивідуального підходу забезпечує ефективність взаємодії з учнями, батьками та педагогами. Різноманітність видів консультування дозволяє адаптувати допомогу до конкретної ситуації й потреб клієнта, що є важливою умовою створення безпечного, інклюзивного та психологічно комфортного освітнього середовища.

РОЗДІЛ 2

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЗДІЙСНЕННЯ КОНСУЛЬТАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

2.1. Особливості консультативної діяльності соціального педагога

Консультативна діяльність соціального педагога в закладі загальної середньої освіти є важливою складовою соціально-педагогічної роботи, спрямованою на підтримку учнів, їхніх батьків та педагогів у вирішенні соціально-психологічних, виховних і поведінкових проблем. Її особливість полягає у поєднанні педагогічних, психологічних, комунікаційних і соціальних аспектів, що забезпечує комплексний підхід до гармонійного розвитку дитини та створення безпечного освітнього середовища.

✓ Комплексний характер діяльності.

Однією з ключових особливостей консультативної діяльності соціального педагога є її міждисциплінарність. Вона поєднує елементи психологічного консультування, соціальної підтримки, педагогічного впливу, профілактики та правової допомоги. Соціальний педагог працює не лише з учнем, а й з учителями, батьками, адміністрацією школи, залучає соціальні служби, медичних працівників, психологів. Комплексність дозволяє розглядати проблеми дитини не ізольовано, а в контексті всіх соціальних факторів, що впливають на її розвиток [7; 8].

✓ Орієнтація на соціальну ситуацію розвитку дитини.

Соціальний педагог аналізує учня не як ізольований суб'єкт, а як частину соціуму – сім'ї, класу, шкільної громади, дружнього оточення. Тому консультативна діяльність завжди враховує:

- умови сімейного виховання;
- соціально-побутові умови;
- стосунки у класному колективі;
- рівень адаптації до навчального середовища;

- індивідуально-психологічні особливості.

Це робить консультування спрямованим на подолання не лише зовнішніх проявів проблеми, а й її глибинних причин.

✓ Партнерський характер взаємодії.

Особливістю консультативної діяльності є суб'єкт-суб'єктна модель спілкування: соціальний педагог не нав'язує готові рішення, а сприяє усвідомленню проблеми клієнтом (учнем, батьком, педагогом) та допомагає знайти оптимальний шлях її подолання.

Основними принципами такої взаємодії є:

- довіра;
- повага;
- прийняття;
- емпатія;
- відкритість та діалог.

Партнерський характер дозволяє дитині відчувати підтримку й відповідальність за свій вибір [17; 18].

✓ Добровільність і конфіденційність.

Добровільність звернення за допомогою та дотримання конфіденційності є фундаментальними особливостями консультативної практики. Соціальний педагог в процесі консультативної діяльності гарантує:

- нерозголошення персональної інформації;
- безпечне середовище для висловлення думок;
- відсутність примусу чи тиску;
- інформовану згоду на участь у консультації.

Це забезпечує готовність учнів відкрито говорити про проблеми та формує довірливі взаємини, забезпечує можливість соціальному педагогу володіти об'єктивною, повною інформацією про характер і ступінь проблеми та добирати адекватні ситуації форми і методи соціально-педагогічного впливу.

✓ Превентивна спрямованість соціально-педагогічного консультування.

На відміну від психологічної допомоги, що часто спрямована на корекцію вже існуючих проблем, консультативна діяльність соціального педагога має виражений профілактичний характер. До завдань соціального педагога у процесі надання консультації, входять:

- попередження девіантної поведінки;
- профілактика булінгу та насильства;
- запобігання шкільній дезадаптації;
- формування навичок безпечної та відповідальної поведінки;
- розвиток соціальних і комунікативних компетентностей.

Профілактична діяльність зменшує ризики кризових ситуацій та сприяє створенню позитивного мікроклімату в школі [22; 31; 44].

✓ Гнучкість і варіативність форм консультативної роботи.

Особливістю консультативної діяльності є її адаптивність до умов та потреб клієнтів. Соціальний педагог використовує різні види роботи, враховуючи емоційний стан учня, його потреби, характер проблеми, що диктує вибір організаційної форми і техніки консультування :

- індивідуальне консультування;
- групові консультації;
- сімейне консультування;
- тренінги;
- медіацію;
- дистанційні консультації;
- міжвідомчу взаємодію.

Гнучкість дозволяє максимально ефективно реагувати на різноманітні проблеми й охоплювати широку аудиторію.

✓ Орієнтація на розвиток ресурсів дитини

Однією з істотних особливостей є акцент на ресурсному підході. Соціальний педагог спрямовує діяльність на:

- розвиток внутрішньої сили та стійкості;
- зміцнення позитивної самооцінки;
- формування вміння приймати рішення;
- розвиток відповідальності за власні вчинки;
- підтримку конструктивних моделей поведінки.

Метою є не лише вирішення проблеми, а й формування здатності дитини самостійно долати труднощі у майбутньому.

✓ Соціальна підтримка та посередництво

Особливу роль відіграє посередницька функція, яка полягає у встановленні довірливих стосунків та налагодженні взаємодії соціального педагога з різними інституціями і особами, котрі є учасниками освітнього процесу :

- службою у справах дітей;
- центрами соціальних служб;
- психологічними службами;
- адміністрацією школи;
- сім'єю;
- громадськими організаціями.

Соціальний педагог координує зусилля всіх суб'єктів, котрі беруть участь у вирішенні проблеми дитини батьків, сім'ї [35].

✓ Орієнтація на безпечне та інклюзивне середовище

Консультативна діяльність спрямована на створення таких умов у школі, які забезпечують:

- позитивний психологічний клімат;
- захист прав дитини;
- попередження дискримінації;
- інклюзію та прийняття різноманітності;

- соціально-педагогічний супровід дітей з ООП;
- своєчасне реагування на випадки насильства чи булінгу [43; 44].

Таким чином, консультативна діяльність, на додаток до розв'язання інших питань, стає ключовим чинником формування безпечного освітнього простору, що є надзвичайно важливим завданням НУШ.

2.2. Індивідуальне соціально-педагогічне консультування в роботі з різними категоріями учнів

Індивідуальне соціально-педагогічне консультування є однією з провідних форм діяльності соціального педагога в закладі загальної середньої освіти. Воно спрямоване на забезпечення персоналізованої допомоги учням, які з тих чи інших причин стикаються з труднощами у навчанні, поведінці, соціалізації, міжособистісних стосунках або перебувають у складних життєвих обставинах. На відміну від групових форм роботи, індивідуальне консультування дозволяє глибше дослідити проблему, врахувати особливості конкретної дитини, її сімейного оточення, соціальної ситуації розвитку та внутрішні ресурси.

Зупинимось більш детально сутність індивідуального соціально-педагогічного консультування, яке розглядається в наукових джерелах як процес професійної взаємодії між соціальним педагогом та учнем, спрямований на з'ясування й усвідомлення дитиною проблемної ситуації, пошук шляхів її подолання, формування позитивних моделей поведінки та розвиток соціальних компетентностей.

Зміст цього виду консультування включає: вислуховування та підтримку емоційного стану учня; аналіз причин проблеми та визначення чинників ризику; допомогу в осмисленні ситуації; спільний пошук шляхів вирішення; формування відповідального ставлення до прийняття рішень та закріплення навичок саморегуляції та самоконтролю.

Особливістю проведення індивідуального соціально-педагогічного консультування є реалізація особистісно-орієнтованого підходу, наявність довірливої демократичної атмосфери спілкування, конфіденційність та партнерська взаємодія.

Базовими принципами організації індивідуального консультування, яких має дотримуватись соціальний педагог, є:

- гуманістична орієнтація – безумовна повага до особистості учня;
- добровільність (лише за згодою дитини) і конфіденційність (зі збереженням таємниці інформації);
- індивідуальний підхід, який передбачає обов'язкове врахування віку, темпераменту особи, особливостей життєдіяльності та конкретних життєвих обставин;
- партнерська взаємодія, коли дитина (учень) є активним учасником процесу;
- комплексність, яка передбачає розгляд проблеми комплексно, у всіх її аспектах та у тісному взаємозв'язку з сімейними, шкільними, соціальними чинниками;
- позитивна спрямованість, коли основний акцент робиться на ресурси і можливості особи, а не на недоліки та проблемні сторони розвитку особистості [24] .

Процес індивідуального консультування складається з кількох взаємопов'язаних етапів : підготовчого, діагностичного, консультативного, корекційно-розвивального, заключного та моніторингового. Кожен із названих етапів має своє змістове наповнення відповідним набором видів діяльності. Так на підготовчому етапі соціальний педагог має з'ясувати суть проблеми, встановити контакт з особою, яка є суб'єктом консультування та створити довірливу атмосферу. Діагностичний – передбачає вивчення ситуації, аналіз документів, проведення бесіди і здійснення спостереження за учнем, а за потреби – консультації з батьками чи педагогами учня). На

консультативному етапі має надаватись конкретна допомога, розглядатись варіанти вирішення проблеми та (за потреби) моделювання поведінкових моделей або стратегій. Корекційно-розвивальний етап передбачає формування нових навичок і стабілізацію емоційного стану учня. Не менш важливими в алгоритмі консультативних дій є остання два етапи – заключний і моніторинговий. На заключному етапі здійснюється підбиття підсумків, оцінка результатів та розробка рекомендації. Моніторинговий етап передбачає перевірку динаміки змін та супровід учня (у разі потреби).

Це загальний алгоритм дій під час здійснення консультування, який в логічній послідовності крок за кроком розкриває поетапність дій консультанта та їх змістове наповнення. Однак ця структура може мати певні відмінності, особливо в напрямках дій та їх змістовому наповненні. Чинником таких відмінностей є категорія учнів чи інших осіб, з якими проводить консультацію соціальний педагог.

Отже, визначальним чинником всього алгоритму консультаційного процесу є особа або група осіб (в нашому випадку переважно учні та вчителі і батьки учнів) для яких проводиться консультація.

Здійснюючи індивідуальне консультування з різними категоріями учнів соціальний педагог має пам'ятати, що кожна з них потребує своїх, специфічних підходів. Серед тих, з ким працює педагог в школі – учні з труднощами у навчанні; з порушеннями в поведінці; з емоційними проблемами (тривожність, страхи, стрес); обдаровані учні; а також ті, що мають проблеми у сім'ї або хто опинився в складних життєвих обставинах; учні, які стали учасниками або свідками булінгу. Особливого підходу і технік роботи вимагають учні з особливими освітніми потребами (ООП).

Так, до осіб з труднощами у навчанні належать учні з низькою навчальною мотивацією, неорганізованістю, труднощами засвоєння матеріалу. Основними напрями роботи соціального педагога з ними є:

- визначення причин навчальних труднощів (когнітивні, емоційні, сімейні);
- розвиток навичок самоорганізації;
- підвищення самооцінки;
- формування позитивної мотивації;
- співпраця з учителями та батьками.

Група учнів з порушеннями поведінки охоплює дітей, які проявляють агресію, опір загальноприйнятим нормам і правилам поведінки, імпульсивність, схильність до конфліктів. Тому індивідуальне консультування з цією категорією школярів має бути спрямоване на:

- корекцію поведінкових реакцій;
- розвиток навичок самоконтролю;
- навчання конструктивного вирішення конфліктів;
- формування відповідальності;
- посередництво між дитиною, однолітками та педагогами.

Консультативна робота в учнями з емоційними проблемами (тривожність, страхи, стрес) потребує особливої уваги. До цієї групи відносяться учні, які переживають тривогу, емоційні перевантаження, симптоми стресу або мають низьку самооцінку.

Завданнями консультування з цією категорією учнів є:

- емоційна підтримка, нормалізація емоційного стану;
- навчання технік релаксації, дихальних вправ;
- розвиток упевненості в собі, у власних силах;
- робота над проявом емоцій;
- залучення психолога у складних випадках.

Обдаровані учні, які мають високий інтелектуальний або творчий потенціал, часто стикаються з проблемами самоприйняття, труднощами у спілкуванні. Тому індивідуальна робота з ними передбачає:

- підтримку позитивної самооцінки;

- розвиток навичок соціальної взаємодії;
- профілактику емоційного вигорання;
- консультування щодо освітньої траєкторії [20].

Учні з проблемами у сім'ї або ті, хто опинився в складних життєвих обставинах частіше всього переживають розлучення батьків, насильство, втрату близьких або матеріальні труднощі. Особливості роботи з такими дітьми передбачають:

- створення максимально теплого та безпечного простору;
- роботу на зміцнення психологічних ресурсів;
- залучення працівників соціальних служб;
- підтримку батьків чи опікунів;
- регулювання та соціально-педагогічний супровід шкільної адаптації

З учнями, які стали учасниками або свідками булінгу, індивідуальна робота має проводитися як з ініціаторами, так і з жертвами та свідками таких випадків. Завдання консультування полягають у :

- відновленні емоційної рівноваги;
- навчанні безпечним моделям поведінки;
- відпрацюванні навичок асертивності;
- формуванні стратегій виходу з конфліктної ситуації;
- налагодженні взаємодії з педагогами й батьками [17; 23; 31].

Учні з особливими освітніми потребами (ООП) є особливою групою, яка вимагає від соціального педагога знань, умінь і навичок роботи з дітьми з різними нозологіями. Серед них можуть бути діти з проблемами зору, слуху, функціональними порушеннями рухового апарату (ДЦП), розладом аутистичного спектру (РАС) та ін. Для дітей з ООП індивідуальне консультування є важливою частиною їхнього соціально-педагогічного супроводу. Тому основними напрямками діяльності соціального педагога з цією категорією учнів мають бути:

- підтримка адаптації до шкільного середовища;

- розвиток комунікативних навичок;
- формування емоційної стабільності;
- співпраця з асистентом учителя, психологом, групою психолого-педагогічного супроводу, асистентом учня (за наявності), працівником ІРЦ;
- індивідуальні рекомендації для батьків.

Зрозуміло, що при умові роботи з таким широким спектром груп учнів, кожна з яких має свої особливості і вимагає відповідних її потребам і проблемам підходів, надзвичайно актуальним стає питання використання методів консультування. До кожної групи учнів і конкретного випадку соціальний педагог має добрати найбільш оптимальний набір методів.

До основних методів індивідуального консультування з різними категоріями дітей у соціальній педагогіці відносять:

- бесіду, діалог, активне слухання;
- методи соціально-педагогічної діагностики;
- артпедагогіку, арттерапію (музикотерапія, казкотерапія, драмотерапія, лялькотерапія, ізотерапія, пісочна терапія та ін.);
- рольові та ситуаційні ігри;
- тренування навичок (soft skills);
- методи когнітивно-поведінкової корекції;
- техніки емоційної регуляції;
- кейс-метод;
- медіацію та інші.

Врахування особливостей кожної із наведених груп учнів, раціональний і обґрунтований добір необхідних методів психолого-педагогічного впливу, залучення (при потребі) до роботи з учнями додаткових фахівців та тісна взаємодія з батьками забезпечать досягнення очікуваних результатів індивідуального консультування. Серед очікуваних позитивних результатів індивідуальної консультативної роботи можна назвати:

- підвищення рівня адаптації учнів;
- зменшення проявів агресії, тривожності, конфліктності;
- формування відповідальної, конструктивної поведінки;
- покращення стосунків з однолітками та педагогами;
- посилення соціальних та комунікативних навичок;
- зростання мотивації до навчання;
- зміцнення внутрішніх ресурсів дитини.

Для обліку та фіксації змісту проведеної консультативної роботи соціальним педагогом заповнюється та з часом доповнюється необхідними матеріалами Індивідуальна карта консультативної роботи соціального педагога з учнем (див. дод. Д).

2.3. Досвід консультативної діяльності та шляхи його удосконалення (результати емпіричного дослідження)

Консультативна діяльність соціального педагога є ключовим напрямом соціально-педагогічної підтримки учнів, батьків і педагогів у сучасному закладі загальної середньої освіти. Аналіз практичного досвіду показує, що дана діяльність включає широкий спектр форм і методів роботи, спрямованих на вирішення як ситуативних, так і системних соціально-педагогічних проблем. Разом із тим результативність консультування значною мірою залежить від професійної підготовки фахівця, рівня організації роботи в закладі та участі всіх суб'єктів освітнього процесу.

Як свідчать спостереження та досвід практичної соціально-педагогічної діяльності, в консультативній роботі соціальних педагогів з різними категоріями осіб (учнями, педагогами, батьками) виникають певні труднощі, які мають різний характер і причини прояву.

Серед таких проблем і труднощів найбільш поширеними є:

- недостатня інформованість учасників освітнього процесу про можливості отримання соціально-педагогічної допомоги;
- перевантаження соціального педагога, що обмежує час на якісні консультації;
- низька активність батьків у зверненнях по допомогу;
- фрагментарність (або епізодичність) консультативної роботи – відсутність чіткої системи моніторингу та планування;
- обмеженість інформаційного та матеріально-методичного забезпечення (відсутність кабінету, недостатня кількість інструментів тощо);
- слабка (недостатня) міжвідомча взаємодія там, де це необхідно;
- складність (брак практичного досвіду) роботи з дітьми, які пережили стрес або травму, через недостатню підготовку фахівців;
- обмежене (недостатнє) використання дистанційних форм консультування.

З метою визначення найбільш ефективних шляхів удосконалення консультативної діяльності нами було здійснено емпіричне дослідження з метою з'ясування проблем, які існують у соціальних педагогів з питань організації консультативної допомоги учням, вчителям та батькам школярів. Нас також цікавило, що є причинами звернень за консультативною допомогою, які проблеми хвилюють учнів, що є основними чинниками виникнення проблем та потреб в одержанні консультацій.

Мета, завдання та організація діагностичного дослідження.

Метою емпіричного дослідження було виявлення особливостей консультативної діяльності соціального педагога в закладі загальної середньої освіти та визначення шляхів її вдосконалення.

Завдання діагностики передбачали наступне:

1. Визначити рівень поінформованості учнів, батьків і вчителів про можливості консультативної допомоги соціального педагога.

2. Визначити спектр соціально-педагогічних проблем, з якими найчастіше звертаються учні та їхні батьки.
3. Оцінити ефективність існуючих форм і методів консультування.
4. Виявити потреби учасників освітнього процесу в додаткових видах підтримки та розробити рекомендації щодо вдосконалення консультативної діяльності.

Організація дослідження:

Дослідження було проведено на базі ліцеїв №2 та №3 Дрогобицької міської ради. В анкетуванні взяли участь учні 7 – 11 класів (n = 207), батьки (n = 58), педагогічні працівники (n = 64) і працівники психологічних служб (соціальні педагоги та практичні психологи) (n = 4).

У роботі застосовано комплекс методів: анкетування, спостереження, бесіди, аналіз документації психологічної служби .

Для діагностики рівня обізнаності учасників освітнього процесу щодо консультативної діяльності соціального педагога було розроблено три види анкет: для учнів, педагогів та батьків. Анкети містили такі діагностичні блоки:

- розуміння ролі соціального педагога;
- обізнаність про форми та напрями консультування;
- наявний досвід звернення за допомогою;
- оцінка доступності та ефективності консультацій;
- потреби в додаткових видах підтримки.

За результатами проведеного анкетування :

Лише 6 % учнів зазначили, зверталися до соціального педагога за консультацією хоча б один раз.

46 % батьків вважають, що консультативна діяльність потрібна, але потребує удосконалення її організація.

36 % педагогів відзначили, що потребують методичної допомоги у питаннях взаємодії з учнями «групи ризику».

Основні проблеми, з якими звертаються учні: труднощі спілкування (4 %), конфлікти в класі (2 %), булінг (0 %), тривожність (8%), сімейні проблеми (1%).

Батьки найчастіше цікавляться питаннями виховання, емоційного розвитку дитини, профілактики інтернет-залежності.

Отримані результати свідчать, що рівень інформованості учасників освітнього процесу про можливість отримати консультацію є недостатнім, а спектр проблем потребує системних підходів.

На основі вивчення документації та бесід з педагогами освітніх установ було здійснено аналіз форм, методів й ефективності консультативної діяльності соціального педагога та встановлено, що у закладах проводяться такі форми консультування:

- індивідуальні консультації для учнів і батьків;
- групові тренінги з комунікації;
- профілактичні бесіди;
- медіація конфліктів;
- робота з дітьми, що перебувають у складних життєвих обставинах.

Однак було відзначено, що через значне навантаження соціального педагога, відсутній постійний графік консультацій.

Ефективність консультування оцінюється як середня, оскільки:

- відсутнє планування консультацій;
- не визначено конкретні дні та години, які відводяться на консультативну роботу з батьками;
- не використовуються сучасні технології (онлайн-консультування, кейс-менеджмент).

За результатами діагностики визначено такі ключові проблеми щодо консультативної діяльності:

- низький рівень обізнаності учнів і батьків про можливість отримати консультацію;

- відсутність системи попереднього планування та моніторингу ефективності проведених консультацій;
- невисока активність батьків у вирішенні виховних проблем.
- брак сучасних форм та методів консультування (онлайн, інтерактивні технології).

На основі проведеного дослідження запропоновано такі заходи з удосконалення консультативної роботи:

- підвищення інформованості учасників освітнього процесу;
- розмістити на сайті закладу розділ «Інформує соціально-педагогічна служба» та розмістити на ньому графік консультацій для учнів та батьків;
- вести журнал обліку консультацій з фіксацією тем та результатів роботи;
- здійснювати моніторинг звернень;
- запровадити он-лайн (дистанційні) консультації (Zoom, Viber, Google Meet);
- активізувати застосування артпедагогічних та арттерапевтичних методів;
- практикувати проведення спільних заходів із запрошенням психологів, медичних працівників, фахівців інклюзивно-ресурсних центрів (ІРЦ), співробітників правоохоронних органів ;
- створити команду психолого-педагогічного супроводу для дітей «групи ризику».

Для забезпечення формування безпечного освітнього середовища проводити антибулінгові тренінги; розробити алгоритми реагування на випадки насильства; посилити роботу з проведення просвітницьких заходів для учнів щодо безпеки в інтернеті.

В результаті реалізації запропонованих заходів очікується:

- підвищення рівня поінформованості про консультативну діяльність;

- збільшення кількості звернень учнів і батьків за допомогою;
- підвищення ефективності взаємодії між учасниками освітнього процесу;
- підвищення якості соціально-педагогічного супроводу учнів, які опинились у складних життєвих обставинах.

На основі узагальнення досвіду, вивчення й аналізу існуючих в сучасній соціально-педагогічній практиці закладів загальної середньої освіти проблем, а також із врахуванням результатів проведеного емпіричного дослідження було визначено шляхи удосконалення консультативної діяльності соціального педагога та розроблено **«Рекомендації з удосконалення та посилення практичної спрямованості соціально-педагогічного консультування»** в практичній діяльності закладів загальної середньої освіти .

Запропоновані методичні рекомендації розраховані на працівників шкільної психологічної служби, до складу якої входять соціальний педагог та практичний психолог. Вони також можуть бути корисними для всіх педагогів, які працюють з дітьми, молоддю, а також класних керівників, вихователів, керівників закладів освіти різного освітнього рівня з закладів дошкільної освіти, загальної середньої, фахової передвищої та вищої освіти.

Напрями і зміст удосконалення має складатись із таких кроків.

1. Посилення системності у плануванні та здійсненні консультативної роботи, що передбачає:

- складання річних, семестрових (щомісячних) планів консультацій;
- ведення журналу консультацій та карток індивідуального соціально-педагогічного супроводу особи;
- розробка форм (алгоритмів) реагування на найбільш поширені (типові) проблеми, такі як булінг, конфліктні ситуації, тривожність, пригніченість, відчуття страху тощо).

2. Збільшення та урізноманітнення методичного забезпечення, для чого рекомендовано :

- впровадження сучасних арттерапевтичних технік, тілесно-орієнтованих практик, (напр. казкотерапії, музикотерапії, драма терапії методів НЛП, когнітивно-поведінкових технік тощо);
- використання метафоричних карт, діагностичних тестів, тренінгових програм;
- створення методичного кабінету з необхідними матеріалами для консультативної роботи різних змістових напрямків та видів.

3. Формування у вчителів навичок використання цифрових інструментів та запровадження цифрових технологій в процес консультування, а саме:

- створення онлайн-графіка консультацій;
- використання відеозв'язку (Zoom, Google Meet);
- розробку електронних опитувальників;
- розміщення інформації про консультації на сайті школи;
- створення «віртуальної кімнати підтримки».

4. Підвищення кваліфікації соціального педагога, практичного психолога і всіх педагогічних працівників, які працюють з дітьми та молоддю в закладі освіти. Доречними в реалізації цього напрямку роботи можуть бути:

- курси з соціально-педагогічного, психолого-педагогічного консультування, кризової інтервенції, медіації;
- залучення педагогічних працівників до тренінгів зі стресостійкості та роботи з травмою;
- налагодження співпраці педагогічного колективу з громадськими організаціями та фаховими центрами.

5. Посилення взаємодії з батьками, з цією метою передбачити:

- проведення батьківських клубів, тренінгів із позитивного виховання;
- регулярні консультаційні зустрічі;
- просвітницьку діяльність щодо вікових криз, емоційних труднощів, інтернет-безпеки.

6. Розвиток міжвідомчої взаємодії шляхом :

- налагодження співпраці з психологами, логопедами, медиками;
- залучення соціальних служб, служб у справах дітей, центрів соціально-психологічної допомоги;
- проведення спільних інформаційних заходів та круглих столів.

7. Формування безпечного освітнього середовища, яке передбачає:

- проведення антибулінгових програм;
- роз'яснювальна-консультаційну роботу зі свідками та учасниками конфліктів;
- створення «скриньки довіри»;
- упровадження програм розвитку емоційного інтелекту;
- регулярний моніторинг шкільного клімату.

8. Індивідуалізація роботи з різними категоріями учнів, яка вимагає посилення застосування особистісно-орієнтованого підходу до:

- дітей з ООП;
- дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах;
- підлітків, схильних до проявів девіантної поведінки або вже із проявами девіацій у щоденній поведінці;
- дітей, які пережили втрату, стрес чи травму;
- обдарованих учнів.

Дотримання запропонованих рекомендацій з удосконалення консультативної діяльності сприятиме досягненню очікуваних позитивних змін, зокрема дозволить:

- підвищити рівень довіри до соціально-педагогічної служби;

- збільшити кількість звернень за підтримкою;
- знизити рівень конфліктності та проявів агресії;
- покращити взаємодію учнів, батьків та педагогів;
- підвищити ефективність профілактичної роботи;
- створити безпечне, інклюзивне, комфортне середовище для розвитку учнів;
- забезпечити сталий характер консультативної діяльності.

Реалізація запропонованих заходів сприятимиме підвищенню ефективності соціально-педагогічної допомоги та формуванню безпечного, інклюзивного та підтримувального освітнього середовища. Рекомендації передбачають:

- підвищення системності роботи (планування, моніторинг, ведення документації);
- розширення форм і методів консультування, зокрема впровадження онлайн-консультацій, арт-терапії, медіації, тренінгових технологій;
- збагачення методичного забезпечення та посилення міжвідомчої співпраці;
- підвищення кваліфікації соціальних педагогів.

Таким чином, консультативна діяльність соціального педагога є складною, багаторівневою системою, яка вимагає постійного вдосконалення.

Висновки до 2 розділу

Особливості консультативної діяльності соціального педагога зумовлені багатофункціональністю його професійної ролі, необхідністю врахування соціального контексту життя дитини та потребою забезпечення партнерської, гуманістичної взаємодії. Її характерними рисами є міждисциплінарність, профілактична спрямованість, індивідуальний підхід, конфіденційність, гнучкість форм роботи та орієнтація на розвиток ресурсів

особистості. У процесі аналізу консультативної діяльності соціального педагога в закладі загальної середньої освіти встановлено, що ця діяльність є важливим компонентом соціально-педагогічної підтримки учнів, батьків і педагогів та спрямована на розв'язання широкого спектра соціально-педагогічних, виховних і особистісних проблем. Дослідження теоретичних джерел та практичного досвіду показало, що консультативна робота соціального педагога має комплексний, багатofункціональний характер і потребує системної організації.

Проведене діагностичне дослідження дозволило вивчити стан консультативної діяльності соціального педагога, визначити її сильні та проблемні сторони. Виявлено, що ефективність консультативної діяльності визначається дотриманням принципів гуманізму, індивідуального підходу, добровільності, конфіденційності, партнерства та профілактичної спрямованості. Зміст діяльності охоплює діагностику, корекційно-розвивальну роботу, профілактику, інформаційно-просвітницьку діяльність, медіацію та координацію взаємодії різних суб'єктів освітнього процесу.

Індивідуальне соціально-педагогічне консультування є важливим механізмом забезпечення психологічного комфорту та соціальної стабільності учнів. Воно сприяє гармонійному розвитку дітей різних категорій, враховує їх індивідуальні потреби й обставини, допомагає долати труднощі й формує готовність до конструктивної соціальної взаємодії. Завдяки комплексності, гнучкості та гуманістичному підходу індивідуальне консультування відіграє ключову роль у створенні безпечного й підтримувального освітнього середовища.

Досвід консультативної діяльності соціального педагога свідчить про її значення для подолання соціально-психологічних труднощів дітей, формування позитивного мікроклімату в школі та забезпечення емоційного добробуту всіх учасників освітнього процесу. Вивчення практичного досвіду виявило, що соціальні педагоги широко застосовують як індивідуальні, так і

групові форми консультування, використовують методи психологічної підтримки, соціально-педагогічної діагностики, тренінгових та інтерактивних технологій.

Разом із тим виявлено низку труднощів, серед яких: недостатня інформованість учнів і батьків про можливості отримання допомоги, перевантаженість соціальних педагогів, недостатня системність консультацій, обмежений перелік методичних інструментів та недостатній рівень міжвідомчої координації. Потребує удосконалення системність, методичне забезпечення, міжвідомча взаємодія та використання сучасних технологій консультування.

Проведене діагностичне дослідження підтвердило потребу учнів та їхніх батьків у розширенні спектра консультативних послуг, удосконаленні методів роботи та підвищенні доступності консультацій. Виявлено, що найбільш актуальними є питання міжособистісних конфліктів, емоційних труднощів, проблем самооцінки, булінгу, сімейних проблем та навчальних ускладнень. На основі визначення актуальних питань для консультування та з врахуванням побажань педагогів і батьків були розроблені методичні поради у вигляді рекомендації для соціальних педагогів та вчителів..

Реалізація запропонованих рекомендацій дозволить підвищити якість соціально-педагогічної підтримки, сприятиме гармонійному розвитку учнівської молоді, поліпшенню взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу та створенню ефективної моделі консультативної діяльності в закладі загальної середньої освіти.

ВИСНОВКИ

У магістерській роботі всебічно досліджено теоретичні засади, зміст, форми, методи та особливості практичної консультативної діяльності соціального педагога в закладі загальної середньої освіти. Проведений аналіз дозволив сформулювати цілісне уявлення про сутність, функції та значення консультативної роботи як важливого напрямку професійної діяльності соціального педагога в сучасних умовах.

Одержані дослідницькі матеріали дали підстави для наступних узагальнюючих висновків.

1. Сутність консультативної діяльності соціального педагога полягає у наданні кваліфікованої соціально-педагогічної допомоги учням, батькам і педагогам з метою вирішення соціальних, психологічних та виховних проблем, сприяння позитивній соціалізації дитини, формування навичок конструктивної взаємодії та забезпечення комфортного освітнього середовища. Консультування має гуманістичну, превентивну та розвивальну спрямованість.

2. На основі аналізу сучасних наукових джерел з'ясовано, що поняття «консультування» та «соціально-педагогічне консультування» охоплюють комплекс взаємодіючих складових, спрямованих на діагностику проблем, пошук шляхів їх розв'язання, підтримку особистості та розвиток її соціальних компетенцій. Соціально-педагогічне консультування відрізняється міждисциплінарністю, соціальною спрямованістю та акцентом на розвиток ресурсів дитини.

3. У ході дослідження було встановлено, що структура консультативної діяльності соціального педагога включає широкий спектр функцій: діагностичну, інформаційно-просвітницьку, профілактичну, корекційно-розвивальну, медіаційну, координаційну та прогностичну. Реалізація цих функцій забезпечує комплексність і результативність процесу консультування.

4. В результаті вивчення практики консультативної діяльності з'ясовано, що види консультативної діяльності у шкільному середовищі є різноманітними: індивідуальне, групове, сімейне, профілактичне, дистанційне, медіаційне, інклюзивне, психолого-педагогічне, соціально-правове, соціально-педагогічне та профорієнтаційне консультування. Різні категорії учнів потребують різних підходів, що зумовлює варіативність методів і технік консультативного процесу, особливості характеру взаємодії надавача та одержувача консультативної послуги.

5. Визначено, що особливості консультативної діяльності соціального педагога полягають у її комплексності, адаптивності, орієнтації на соціальну ситуацію розвитку дитини, партнерській взаємодії, добровільності та конфіденційності. У роботі з різними категоріями учнів особливо важливими є ресурсний підхід, індивідуалізація, міжвідомча взаємодія та профілактичний компонент.

6. Практичний аналіз стану консультативної діяльності у закладі загальної середньої освіти засвідчив, що вона є необхідною та затребуваною, проте має певні недоліки: недостатню інформованість учнів і батьків, обмеженість часу у соціального педагога, фрагментарність планування, недостатнє використання сучасних методів роботи та цифрових технологій.

7. Проведене діагностичне дослідження (анкетування учнів, батьків і педагогів) виявило, що найбільш актуальними для учнів є питання міжособистісних стосунків, самооцінки, емоційних труднощів, сімейних конфліктів та проблем навчальної мотивації. Педагоги найбільше потребують консультацій щодо роботи з дітьми з ООП та з проявами девіантної поведінки. Батьки виявляють потребу в підтримці щодо виховання та емоційного розвитку дітей.

8. На основі аналізу практики розроблено рекомендації щодо вдосконалення консультативної діяльності, які включають:

- ✓ запровадження системного планування та моніторингу консультацій;

- ✓ розширення методичного забезпечення, використання тренінгових і арт-терапевтичних технік;
- ✓ розвиток дистанційних форм роботи;
- ✓ активізацію співпраці з батьками та педагогами;
- ✓ підвищення професійної компетентності соціальних педагогів;
- ✓ посилення міжвідомчої взаємодії;
- ✓ формування безпечного, інклюзивного шкільного середовища.

9. Реалізація запропонованих заходів сприятиме підвищенню ефективності консультативної діяльності соціального педагога, покращенню соціально-психологічного клімату в школі, зниженню рівня конфліктності та напруженості, розвитку соціальних і комунікативних компетентностей учнів, а також зміцненню партнерської взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу.

Отже, консультативна діяльність соціального педагога відіграє суттєву роль у забезпеченні благополуччя, підтримки та соціалізації учнів, а її вдосконалення є важливим завданням сучасної системи освіти. Результати дослідження підтверджують необхідність подальшого розвитку соціально-педагогічних технологій консультування, підвищення рівня підготовки фахівців та створення ефективної інституційної підтримки у закладах освіти. Подальше дослідження консультативної діяльності соціального педагога є актуальним, оскільки відповідає сучасним потребам освітньої практики, сприяє забезпеченню психосоціальної підтримки дітей та створенню умов для їхнього успішного навчання й соціального розвитку.

Список використаних джерел

1. Афанасьєва Н.Є. Психологічне консультування фахівців екстремального профілю: теорія, методологія, практика: монографія. Харків: НУЦЗУ, 2017. 315 с.
2. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка: навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2019. 368 с.
3. Борисюк С.О. Вивчення стану шкільної дезадаптації підлітків як важливий аспект підготовки фахівців до практики соціально-педагогічного консультування у школі. Наукові записки Ніжин. держ. ун-ту ім. М. Гоголя. Серія : Психолого-педагогічні науки. 2012. № 6. С. 158–161.
4. Воленчук Т.В. Консультація у роботі соціального педагога. Новоград-Волинський, 2011. 83 с. URL : <http://nv-imc.edukit.zt.ua>
5. Гаврилюк О.О. Консультування як метод роботи майбутнього соціального педагога у навчальному закладі. Актуальні питання теорії та практики психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 24–25 квітня 2014 р.). Хмельницький : ХНУ, 2014. С. 83–84.
6. Гапончук Олена. Як оптимізувати консультативну діяльність соціального педагога: методичні рекомендації та практичні матеріали. Луцьк, 2017. 132 с. URL: https://www.academia.edu/s/00e2e77562/haponchukoptymizacia_konsyltuvanniapdf?source=link
7. Гапончук О.М. Компоненти консультативної діяльності соціального педагога. Сучасні педагогіка та психологія: перспективні та пріоритетні напрями наукових досліджень: зб. тез наук. роб. учасників Міжнар. наук.-практ. конф., 14-15 липня 2017 р. Київ: ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології», 2017. С. 65 – 67.
8. Гапончук О.М. Напрями консультативної діяльності соціального педагога в загальноосвітньому навчальному закладі. Сучасна система освіти і

виховання: досвід минулого – погляд у майбутнє: зб. тез наук. роб. учасників Міжнар. наук. практ. конф., 6-7 жовтня 2017 р. Київ: ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології», 2017. С. 114 – 117.

9. Дяченко Л. Особливості консультативної діяльності соціального педагога у школі. Педагогічні науки. 2020. № 5. С. 89–95.

10. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII.

11. Закон України «Про повну загальну середню освіту» від 16.01.2020 № 463-IX.

12. Завацька Л.М. Технології професійної діяльності соціального педагога. Навчальний посібник для ВПЗ. 2-е видання. К.: Видавничий Дім «Слово», 2010. 240 с.

13. Заверико Н.В. Соціальна педагогіка: навч. посіб. К.: Видавничий Дім «Слово», 2011. 260 с.

14. Зверєва І. Д., Капська А. Й. Соціальна педагогіка: підручник. Київ : Центр навчальної літератури, 2018. 456 с.

15. Капська А. Й. Соціальна робота: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2020. 392 с.

16. Карамушка Л. М. Психологія діяльності вчителя: підручник. Київ : Каравела, 2016. 312 с.

17. Ковальчук І. Соціально-педагогічне консультування в роботі з батьками. Освіта та розвиток обдарованої особистості, 2022. № 4. С. 54–61.

18. Коломієць О. Г. Роль консультування в діяльності соціального педагога. Вісник Черкаського ун-ту. Серія : Педагогічні науки. 2010. Випуск 183. Ч. 4. С. 67–70.

19. Концепція Нової української школи. Київ : МОН України, 2016.

20. Костіна В. В. Організація соціально-педагогічної діяльності з батьками та педагогами, які працюють з обдарованими учнями у загальноосвітніх навчальних закладах. Вісник Черкаського ун-ту : наук. журн. 2020. Випуск 183. Ч. II. Серія : Педагогічні науки. С. 20–25.

21. Краснова Н.П. Консультування випускників шкіл-інтернатів у роботі соціального педагога. Вісник ЛНУ ім. Т. Шевченка. 2021. № 4 (215). С. 154–166.

22. Краснова Н.П. Методика соціально-педагогічного консультування батьків з вирішення проблем дітей різного шкільного віку. Соціальна педагогіка: теорія та практика. 2013. № 3. С. 20–31.

23. Крижановська З. Конфліктологічне консультування : навч. посіб. Луцьк, 2017. 110 с.

24. Кулик І.В. Основи консультування: методичні рекомендації. Івано-Франківськ: НАІР. 2018. 90 с.

25. Леонова В.І, Гаркуша О. Професійні вимоги до особистості соціального педагога консультанта. Модернізація змісту освіти у підготовці майбутніх професійно-педагогічних фахівців : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Кривий Ріг, 21 квітня 2023. С 37-39.

26. Леонова В.І. Соціально-педагогічна підтримка дітей з особливими потребами до умов навчально-виховного процесу. Засоби і прийоми, які сприяють розвитку й комунікації педагогів та дітей з особливими освітніми потребами : матеріали Всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікацій, 30 січня-12 березня, 2023. Одеса. С 54 – 55.

27. Леонова В.І, Радчук М. Основні напрями роботи соціального педагога з дітьми в умовах воєнного стану. Модернізація змісту освіти у підготовці майбутніх професійно-педагогічних фахівців : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Кривий Ріг, 21 квітня 2023. С 86 – 89.

28. Лизун І. Ф. Роль соціально-педагогічного консультування у роботі з підлітками із сімей трудових мігрантів. Наукові записки Ніжинського державного ун-ту ім. М. Гоголя. Серія : Психолого-педагогічні науки. 2012. № 4. С. 94–97.

29. Литвиненко О. Досвід шкільної медіації в профілактиці конфліктів. Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи, 2021. № 3. С. 112–119.
30. Магдисюк Л. І., Федоренко Р. П. Практикум психологічного консультування в юридичній сфері: навч. посібник. Луцьк: Вежа-Друк, 2021. 320 с.
31. Міщик Л. І. Соціально-педагогічне консультування : навчальний посібник. Харків: Основа, 2017. 256 с.
32. Наказ МОН № 665 від 01.06.13 року «Про затвердження кваліфікаційних характеристик професій (посад) педагогічних та науково-педагогічних працівників навчальних закладів». URL: <http://osvita.ua/legislation/other/37302/>
33. Наказ МОН України «Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів освітнього процесу у випадках булінгу» від 28.12.2019 № 1646.
34. Наказ МОН України «Про психологічну службу в системі освіти України» від 22.05.2018 № 509
35. Неїжпапа Л.С., Гаврилюк С.М. Консультативна діяльність соціального педагога з педагогічним колективом школи: теоретичний аналіз. Молодий вчений. 2016. № 12 (39). С. 473–476.
36. Олійник А. Взаємодія соціального педагога з батьками: досвід та перспективи. Педагогічна освіта, 2022. № 2. С. 61–67.
37. Організація роботи практичного психолога і соціального педагога в ЗЗСО: метод. посіб. Київ: Генеза, 2020. 112 с.
38. Павленко О. І. Методика соціально-педагогічної роботи в закладах освіти. Київ: Слово, 2021. 198 с.
39. Пожидаєва О.В. Консультування як один із напрямів професійної діяльності соціального педагога. Теорія і практика реабілітації та соціального захисту молоді з вадами здоров'я. С. 519–523.

40. Пожидаєва О.В. Сутність та види консультування в соціально-педагогічній діяльності. Вісник Запорізького національного університету : зб. наук. пр. 2012. №1(17). Сер. Педагогічні науки. С. 22–25.

41. Пожидаєва О.В. Зміст навчальних програм фахових дисциплін у контексті підготовки майбутніх соціальних педагогів до консультативної діяльності. Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки: зб. наук. пр. Київ, нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. 2012. № 14. С. 209 – 215. URL : <https://www.academia.edu/30198990/>

42. Психологічна підтримка дітей у кризових ситуаціях: посібник UNICEF. Київ, 2021. 56 с.

43. Соціально-педагогічний супровід дітей у закладах освіти : метод. рекомендації. Київ: МОН України, 2021. 48 с.

44. Соціально-педагогічний супровід дітей групи ризику». Київ: МОН України, 2022. 52 с.

45. Суліцький В., Швед О. Консультування в соціальній роботі : навчально-методичний посібник. Київ : Видавничий дім «Вініченко», 2023. 240 с.

46. Ткаченко Ю. Емоційна підтримка підлітків у процесі консультування. Практична психологія та соціальна робота, 2020. № 9. С. 14–20.

47. Федорченко Т. Є. Соціальна педагогіка: теорія і практика. Київ: Слово, 2018. 280 с.

48. Харченко С. Я. Соціально-педагогічне консультування : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Луганськ : ДЗ «ЛНУ ім. Т. Шевченка», 2012. 403 с.

49. Харченко С. Я. Педагогіка соціальної роботи: навч. посіб. Суми: Університетська книга, 2019. 384 с.

50. Яременко Н. В. Соціально-педагогічні технології в освітньому середовищі. Київ : Каравела, 2020. 240 с.

51. UNICEF Ukraine. Child Protection and Support Materials. URL: <https://www.unicef.org/ukraine>

52. Міністерство освіти і науки України. Психологічна служба. URL: <https://mon.gov.ua>

53. Освітній портал «НУШ». Методичні матеріали для соціальних педагогів. URL: <https://nus.org.ua>

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета для учнів

щодо оцінки консультативної діяльності соціального педагога

Мета: вивчити рівень обізнаності, потреби та ставлення учнів до консультативної роботи соціального педагога.

Інструкція: опитування є анонімним. Респондентам пропонується обрати одну відповідь або дати власний варіант.

1. Чи знаєте ви, хто такий соціальний педагог?

- так, добре знаю;
- щось чув(ла), але не зовсім розумію;
- не знаю.

інший варіант відповіді

2. Чи зверталися ви до соціального педагога за допомогою?

- так, неодноразово;
- так, один раз;
- ні, але хотів(ла) б;
- ні, і не маю потреби.

інший варіант відповіді

3. З якими питаннями ви б звернулися до соціального педагога? (можна кілька варіантів)

- конфлікти з однокласниками;
- конфлікти з учителями;
- проблеми у сім'ї;
- тривога, стрес, емоційні труднощі;
- булінг;
- труднощі у навчанні;
- проблеми самооцінки;
- інше (вказіть).

інший варіант відповіді

4. Наскільки легко вам звернутися по допомогу до соціального педагога?
- дуже легко;
 - швидше легко;
 - важко;
 - дуже важко;
 - не знаю.
5. Чи знаєте ви, де знаходиться кабінет соціального педагога?
- так;
 - ні;
 - частково.
6. Чи достатня інформація в школі про можливості консультативної допомоги?
- так, достатня;
 - частково;
 - інформації майже немає;
 - взагалі немає.
7. Які форми роботи соціального педагога вам найбільше підходять?
- індивідуальні консультації;
 - групові зустрічі;
 - онлайн-консультування;
 - тренінги;
 - медіація конфліктів;
 - інше.
8. Як ви оцінюєте роботу соціального педагога?
- дуже добре;
 - добре;
 - задовільно;
 - незадовільно;
 - важко відповісти.

Додаток Б**Анкета для батьків**

Мета: з'ясувати рівень взаємодії батьків зі соціальним педагогом та їхні потреби.

1. Чи знайомі ви з діяльністю соціального педагога в школі вашої дитини?
 - так;
 - частково;
 - ні.
2. Чи зверталися ви по консультацію?
 - так, декілька разів;
 - один раз;
 - ні, але є потреба;
 - ні, і не потребую.
3. З якими питаннями ви б звернулися?
 - поведінка дитини;
 - труднощі у навчанні;
 - конфлікти з однолітками;
 - емоційні проблеми;
 - сімейні труднощі;
 - профорієнтація;
 - інше (вкажіть).
4. Як оцінюєте доступність консультативної допомоги?
 - висока;
 - середня;
 - низька.
5. Яких консультацій вам бракує?

(Відкрите запитання)

6. Чи підтримуєте ви проведення тренінгів / батьківських клубів?
 - так;
 - ні;
 - важко відповісти.

Анкета для педагогів

Мета: визначити потреби педагогічного колективу в соціально-педагогічних консультаціях.

1. Як ви оцінюєте співпрацю із соціальним педагогом?
 - ефективна;
 - задовільна;
 - недостатня;
 - відсутня.

2. З якими проблемами ви найчастіше потребуєте консультації?
 - поведінкові порушення учнів;
 - конфлікти в класі;
 - взаємодія з батьками;
 - профілактика булінгу;
 - робота з дітьми з ООП;
 - емоційні труднощі учнів;
 - інше.

3. Які форми консультацій для вас найбільш зручні?
 - індивідуальні;
 - групові;
 - методичні семінари;
 - онлайн;
 - інше.

4. Які питання, на вашу думку, потребують додаткового висвітлення?

(вільна відповідь)

**ІНДИВІДУАЛЬНА КАРТА
консультативної роботи соціального педагога з учнем**

1. Загальні відомості про учня

Прізвище, ім'я: _____

Дата народження: _____

Клас: _____

Контактні дані батьків / опікунів: _____

2. Запит (проблема, з якою звернувся учень / батьки / педагоги)

Опишіть коротко суть проблеми, хто ініціював звернення:

3. Діагностичні дані

(Виконані методики, спостереження, бесіди, аналіз документів)

Результати бесіди: _____

Результати спостереження: _____

Використані методики (якщо були): _____

Соціально-педагогічний висновок: _____

4. Мета індивідуального консультування

5. План консультативної роботи

1. _____

2. _____

3. _____

(За необхідності: вправи, тренінги, завдання, рекомендації)

6. Зміст консультації (опис проведеної роботи)

Обговорені питання: _____

Техніки/методи: _____

Моделі поведінки, що відпрацьовувалися: _____

7. Результати та динаміка роботи

Позитивні зміни: _____

Невирішені питання: _____

Висновки фахівця: _____

8. Рекомендації

Для учня: _____

Для батьків: _____

Для педагогів: _____

9. Подальший супровід

потребує / не потребує подальших консультацій

рекомендована частота: _____

наступна зустріч: _____

10. Підпис фахівця

Соціальний педагог _____

(підпис)

Дата: «___» _____ 2025 р.